

ELIEL SAARISEN JUHLAVUODEN TILAISUUDET HVITTRÄSKISSÄ KERÄSIVÄT RUNSAAN KIINNOSTUNEEN YLEISÖN

Viime viikolla Hvitträsk—museossa oli kaksi Helsinki Design Week'in tilaisuutta. Torstain 14.9. tilaisuuden aiheena oli ”Keramiikka osana julkista arkkitehtuuria” ja lauantain 16.9. tilaisuudessa keskusteltiin Loja Saarisen kuultokudoksesta ”The Festival of the May Queen”.

Tilaisuudet olivat jatkoa Eliel Saarisen syntymän 150-vuotisjuhlintaan liittyen – myös Arabian tehtaan perustamisesta on kulunut 150 vuotta. Näiden tapahtumien yhdistämisellä haluttiin torstain tilaisuudessa korostaa keramiikan asemaa osana suomalaista luovaa arkkitehtuuria ja kulttuuriperinnettä. Hvitträsk-museon tiloissa on Arabian keramiikalla uniikiksi teokseksi rakennettu tulisija.

Uusi kunnanjohtaja korosti kulttuurin merkitystä varhaiskasvatuksen turvallisena perustana

Tilaisuuden avauspuheenvuorossaan Kirkkonummen kunnan kunnanjohtaja Virpi Sailas korosti Hvitträskin ainutlaatuisuutta taideteoksena ja kulttuuriympäristönä. Hänen mielestään paikallinen taide ja kulttuuri auttavat ymmärtämään sen, mistä ammennamme voimamme nyt ja tulevaisuudessa täällä Kirkkonummella.

”Tarvitaan kulttuurikasvatussuunnitelma niin, että Hvitträskin kaltaisiin kohteisiin voi tutustua jo aivan pieninä, jolloin lapset oppivat tuntemaan oman kulttuurisen perustansa, sille on hyvä rakentaa turvallinen elämä”, totesi kunnanjohtaja Sailas. Hänen mukaansa on myös huolehdittava siitä, että kulttuuri elää tässä ajassa ja siitä tämänkaltaiset tilaisuudet ovat oiva esimerkki, hän edelleen korosti. Yhdysvalloista saapuneille amerikkalaisille paneelikeskustelijoille hän totesi Hvitträskin olevan ”maailman paras paikka” juuri keramiikan ja arkkitehtuurin vuorovaikutuksesta puhuttaessa.

Suomalainen keramiikkataide maailmanmarkkinoille

Tutkija Elise Simonson valmistelee paraikaa väitöskirjaa Arabian taideosastosta. Hän kertoi, että vuonna 1932 Kurt Ekholmin tultua Arabian taiteelliseksi johtajaksi syntyi Arabian taideosasto. Se on tuottanut valtaisan määrän keraamista taidetta. Arabian uudelleenjärjestelyjen yhteydessä pari vuosikymmentä sitten taideosastosta muodostettiin erillinen yhdistys. Sen taidenäyttely on tänä kesänä ollut Hvitträskissä ja omalta osaltaan moninkertaistanut museovieraiden määrän. Yhdistyksen keskeisinä tehtävinä on ollut osaamisen siirtäminen tuleville sukupolville sekä suomalaisen keramiikkataiteen kansainvälistäminen erityisesti näyttelyjen avulla.

Illan ulkomaiset galleristivieraat, Hostler Burrowsin Juliet Burrows sekä HB381 -gallerian Kim Hostler, ovat erikoistuneet pohjoismaisen keramiikan esille tuontiin New Yorkissa ja Los Angelesissa. Suomalainen keramiikkataide on yllättänyt paitsi heidät myös amerikkalaiset galleriavieraat puhtaudellaan, omaperäisyydellään ja olemalla ”more wild”. Ainutlaatuisuuden he halusivat nostaa suomalaisen modernin keramiikkataiteen ehdottomaksi voimaksi ja menestystekijäksi. Erityisesti he korostivat sitä, miten arkkitehdit arvostavat keramiikan merkitystä omissa töissään ja miten suomalainen osaaminen keramiikassa on arkkitehteja innostanut.

Kuva. Torstain 14.9. kulttuuri-illan panelistit Hvitträskissä. Vasemmalta: Luoman Kyläyhdistyksen pj Tuula Saari, arkkitehti Samuli Miettinen, Arabian Taideyhdistyksestä kuvanveistäjä Sakari Kannosto, tutkija Elise Simonson ja kuvanveistäjä Pekka Paikkari sekä galleristit **Juliet Burrows** (Hostler Burrows) ja **Kim Hostler** (HB381-galleria).

Taiteilija on myös tuottaja

Arabian taideyhdistyksestä kuvanveistäjä ja tuottaja Pekka Paikkari korosti omassa puheenvuorossaan käsin tehdyn työn ja sen jäljen merkitystä Arabian taitelijoiden keramiikkatöissä. Hän otti esimerkiksi Kansallisteatterin lisärakennuksen ”Mustan Kuution” uudelleen päällystämisen teatterin korjaustyön yhteydessä. Kuutionhan pitää sisällään mm. teatterin Pienen näyttämön ja Villen Saunan. Seinäpinnat vaativat 70 000 laattaa; kaikkiaan tuotettiin yli 90 000 laattaa sekunda mukaan lukien. Suunnittelusta ja työstä vastasivat Pekka Paikkari ja Kati Tuominen-Niittylä. Käsityön jäljen synnyttämiseksi jokainen laatta lohkottiin käsin. Käsittelyaika saatiin puristettua 7 sekuntiin per laatta. Se tarkoitti 3 kuukauden työtä. Käsittelyajan kaksinkertaistuminen olisi merkinnyt työn pitkittymistä puoleen vuoteen.

Kuva. Uudistettu Kansallisteatterin Pienen Näyttämön ja Villen Saunan lisärakennus. (Kuva: Pekka Paikkari)

Halusimme saada pintaan käsityön jäljen, siksi käytettiin kahta eri massaa, joiden kutistuminen poltettaessa on erilainen. Värisävyjä oli kaikkiaan 12. Logistisesti 5*5 laattaelementtejä jouduttiin etukäteen suunnittelemaan niin, että värisävyjen monimuotoisuus säilyi elementeissä tasaisesti kaikille seinäpinnoille. Mielenkiintoinen, haastava työ, mutta ei ikinä enää uudestaan, päätti Paikkari puheenvuoronsa. Uutta tekniikkaa voidaan käyttää, se oli oppimme työstä, mutta on huolehdittava siitä, että käsityön jäljen voi edelleen tunnistaa.

Toinen esimerkki Paikkarin ryhmän julkisista keraamisista töistä liittyi Turun kulttuuripääkaupunki 2010-hankkeeseen. Kaupunki halusi päällystää kaupunkia rumentavia ”epäkohteita”, joiksi taiteilijat sähkökeskuksia ja muita työkohteitaan nimittivät. Työ kesti kolme vuotta ja kuvaa hyvin keramiikan roolia julkitaiteena.

Kansallismuseon laajennus saa keraamisen sisäkaton

Eliel Saarinen voitti vuonna 1902 arkkitehtuurikilpailun Kansallismuseosta. Museo valmistui vuonna 1908 ja se avautui vuonna 1916. Kansallismuseon laajennusosan kilpailun voitti vuonna 2019 JKMM-arkkitehtitoimisto. Toimistosta arkkitehti Samuli Miettinen esitteli illan lopuksi laajennusosaa, jonka työ on käynnistynyt ja joka avataan vuonna 2027.

Vaativaan rakennuspaikkaan sijoittuva laajennus esittää vertauskuvallisesti maailmaa, josta löytyy historiamme kerrostumat. Maanpinnalla näkyy ikuisuutta kuvaava ympyrä, vaalea lautanen viherkattoineen. Lautasen halkaisija on 43 metriä, sama kuin Rooman Pantheonin. Se lepää halkaisijaltaan kolmemetrinen lieriön päällä ja antaa illuusion leijuvasta suurmuodosta. Maanpäällinen lieriötä ympäröivä kerros toimii museon puistoon avautuvana ravintolana, jonka ulkoseinät ovat lasia. Varsinaiset museotilat ovat maan alla aina kymmeneen metriin asti. Maan alta syntyy yhteys nykyiseen museorakennukseen.

Kuva. Havainnekuva Kansallismuseon lisärakennuksesta museon puistossa. (Kuva: Samuli Miettinen)

Kattolautasen kupera alaosa, pallon kalotti, jonka reunan pituus on 150 metriä, päällystetään keraamisilla kappaleilla. Keraamisen kappaleiden elementit kuvaavat ristiä, propellia ja sydäntä. Niiden pintakäsittely jäljittelee 800 000 vuotta sitten eläneen Homidin käsikirveen pintaa. Käsikirves on löydetty meteorin kraatterista ja se on työstetty kivi, joka rikkoontumattomuutensa vuoksi saattaa olla valmistettu ei käyttö- vaan kauneus-esineeksi.

Keraamisia kappaleita tarvitaan kaikkiaan noin 5000. Ne valmistetaan teollisesti Saksassa. Kappaleiden tuotantoajaksi on arvioitu vuosi. Kappaleiden paksuus on 25 mm ja koot 800*650 ja 500*400 mm. Kappaleet toteutetaan kipsimuoteilla valu keramiikkana. Ne ripustetaan kattolautasen teräsrakenteisiin tarkkojen suunnitelmien mukaisesti. – Arkkitehtuurin tehtävä on olla taiteiden alusta. Paraikaa on menossa taidekilpailu museon laajennusosaan liittyen.

Arkkitehtuuri ja taide – prosenttiperiaate

Torstain tilaisuuden lopuksi Luoman Kyläyhdistyksen puheenjohtaja Tuula Saari keskustelutti vielä paneelin osanottajia ns. prosenttiperiaatteesta. Rakennushankkeen yhteydessä sovitaan siitä, että tietty osuus hankkeen kokonaiskustannuksista osoitetaan hanketta tukevan taiteen rahoitukseen. Panelistit totesivat periaatteen toimivaksi, etenkin julkisissa hankkeissa. Lähtökohdan pitää kuitenkin olla, että taiteilija pääsee hakkeeseen mukaan riittävän varhaisessa vaiheessa. Näin varmistetaan, että taideteoksen ja rakennuksen arkkitehtuurin välinen harmonia toteutuu.

Loja Saarisen ainutlaatuisen kultokudoksen lyhyt historia

Lauantain 16.9. tilaisuudessa Luoman Kyläyhdistyksen entinen puheenjohtaja Stefan Winquist sekä kotiteollisuusopettaja Ann ”Anssi” Jonasson kertoivat Eliel Saarisen vaimon, kuvanveistäjä Loja Saarisen kultokudoksen ”Festival of the May Queen” historiasta Kirkkonummella.

”Kevään Kuningatar” ja sen kopio

Saariset muuttivat Luoman Hvitträskistä USA:n Michiganiin jo 1910-luvun lopulla. Eliel Saarinen sai tehtäväkseen Cranbrookin taideakatemian suunnittelutyöt. Suunnittelu oli hänen periaatteidensa mukaisesti kokonaisvaltaista, joten rakennusten lisäksi myös mm. kalusteet ja sisustus olivat osa hänen työtään. Loja Saarinen suunnitteli ja teetätti valtavan seinälle ripustettavan kultokudoksen ”Festival of the May Queen” Kingswoodin tyttökoulun ruokasalin seinälle Cranbrookissa. Se oli kooltaan 4,9*5,5 metriä.

Myöhemmin kuvakudos haluttiin lainata näyttelyyn, mutta sen suuruus esti näytteille panon. Loja Saarinen valmistutti teoksesta kopion, joka oli kooltaan 229 x 263 cm. Tämän teoksen Saariset halusivat 1950-luvulla lahjoittaa vanhaan kotimaahansa Luoman lapsille. Porkkalan parenteesin seurauksena Luomaan oli rakennettava uusi kansakoulu. Se valmistui vuonna 1952. Saariset tukivat rakentamista merkittävällä rahasummalla. Kirjeenvaihto luomalaisen maanviljelijän G.E.Frostellin kanssa kertoo Loja Saarisen toivoneen, että mikäli kuvakudos ei sopisi Luomaan valmistuvan uuden kansakoulun Bobäcks Folkskolan seinälle "finnes det kanske i Kyrkslätt någon ungdomsförening, som gärna skulle övertaga den". Loja siis lahjoitti kudoksen nimenomaan vanhan kotikylänsä nuorille.

Kuultokudos oli Bobäcks Folkskolan luokahuoneen seinällä vuodesta 1952 ja lähiseudun lapset oppivat pitämään teosta osana omaa kouluaan. Ansi kertoi nähneensä kudoksen ensikerran vuonna 1977 koulun vanhempain illassa ja kudonnan ammattilaisena oli luonnollisesti kysynyt opettajilta, mikä ihmeen teos koulun seinällä roikkui. Silloinen opettaja Asta Eriksson, joka toimi opettajana juuri tuossa luokahuoneessa lähes 30 vuotta, hyssytteli kysymystä ja kuiskasi salaperäisesti, että annetaan arvokkaan kudoksen olla, ettei sitä viedä meiltä pois.

Kuva. Albumikuva Bobäcks skolan luokahuoneesta, jonka takaseinällä Loja Saarisen "Festival of the May Queen" – huomaa neuloin kiinnitetyt piirroksat kuultokudoksessa!

Kuvakudosta uhkasi kova kohtalo

Koulua ryhdyttiin peruskorjaamaan 2010-luvun taitteessa. Anssi sai eräänä iltana koulun silloiselta siivoajalta, Lisbet Taubertilta, puhelinsoiton. Lisbet oli hädissään: remonttimiehet olivat sulloneet kuultokudoksen muuttolaatikkoon ja hän pelkäsi sen kulkeutuvan kaatopaikalle. Anssi tuli toteamaan tilanteen ja hälytti Luoman Kyläyhdistyksen toimimaan. Silloinen yhdistyksen puheenjohtaja Stefan Winqvist käynnisti keskustelun yhdistyksen hallituksessa arvokkaan taide-esineen suojelemiseksi. Työ arvioitiin kalliiksi, mutta sovittiin, että tehdään kaikki voitava. Kunnan kanssa saatiin aikaan sopimus siitä, että kunta kantaa vastuun teoksen konservoinnista ja säilyttämisestä. Hankkeen kustannukset jakautuivat niin, että Kyläyhdistyksen vastuulle tuli n. 12 000 € ja kunnan vastuulle n. 30 000 €. Samalla onnistuttiin löytämään myös ulkopuolista rahoitusta töiden käynnistämiseksi. Kävi myös ilmi, että teoksen kunto ei sallinut, että sitä sijoitettaisiin kouluun tai Hvitträsk-museoonkaan, koska se ei ole sinne historiallisesti kuuluva teos.

Osakopiosta sovitaan

Anssia pyydettiin tekemään kuultokudoksesta kopio. Hän totesi sen olevan mahdotonta. Yli kolme metriä leveitä kangaspuita ei yksinkertaisesti ole – kuultokudos valmistetaan kangaspuissa niin, että loimen suunta valmiissa työssä on vaakatasossa. Lisäksi kuultokudoksen tekotapa huomioon ottaen sen yksityiskohtien analysointi ja kopiointi olisi ylivoimainen tehtävä – loimet ja langat ovat 1930-luvun tuotteita, jo vastaavan materiaalin etsiminen on mahdottomuus ja lisäksi vielä värien moninaisuus.

Anssi kuitenkin halusi käyttää osaamistaan. Sovittiin, että hän tekee kuultokudoksesta osakopion, jonka suuruus on n. metri kertaa metri ja se kohdistuu kudoksen keskiosan kolmeen naishahmoon ja koiraan. Alkuperäisestä kudoksesta otettiin Leo Skogströmin Kotka studiolla erinomainen skannattu kuva, josta teetätettiin kopioita. Kudottu osakopio sovittiin säilytettäväksi Bobäcks Skolassa opettajien huoneessa ja lasten iloksi kuvakopio siitä asetettiin koulun tuloaulan seinälle.

Asiantuntijan työtä

Lähes roskalavalla jo olleesta kuultokudoksesta oli tullut museaalisestikin arvokas taideteos. Kun Anssi aloitti analysointityönsä omassa ateljeessaan, teos oli levitettävä ilman saippuaa pestyille lakanoille ja käsiteltävä valkoiset hansikkaat kädessä. Ateljeen ikkunat oli vuorattava paperilla, koska liiallinen valo saattaisi vahingoittaa kudosta. Kudos oli suojattava ja vain kulloinkin analysoinnin kohteena oleva alue sai olla esillä – ja luonnollisesti Anssin oli hankittava ateljeensa oveen uusi lukko!

Osakopion tekemiseksi vaadittava kudoksen analysointi ja sen kudonta vaati kolmen vuoden työpanoksen. Anssilla oli apuna työryhmä, johon kuuluivat Stefan Winqvist, toinen luomalainen kotiteollisuusopettaja Maj-Len Sundholm ja Pepita Ehrnrooth-Saarinen Hvitträsk-museosta. Kudoksen takapuoli oli suojattu vuorikaanalla ja sen alta paljastuivat alkuperäiset värit ja voitiin jäljittää sidos, tiheys, välikude ja arvioida lankojen laatua ja värejä. Tässä apuna olivat Anssin laajat lankakartat. Tarkan alkuperäisen värin löytämiseksi käytössä olleita lankoja oli purettava säikeisiin ja eri lankojen säikeitä yhdistettävä oikean sävyn löytämiseksi. Käytössä olivat ”omat, vieraiden, lainatut ja varastetut” lankavarastot!

Sattumaa vai kohtaloa, mutta Anssi oli hankkinut ensimmäiset kangaspuunsa vuonna 1966 ja samalla saanut säkillisen erilaisia lankoja, joita hän ei ollut siihen mennessä käyttänyt. Säkestä löytyi mm. Tampellan kerrattua pellavalankaa, joka oli täsmälleen sama lanka, jota alkuperäisessä kuultokudoksessa oli käytetty loimena!

Leo Skogströmin tekemästä skannauskuvasta ei ollut apua osakopion tarkkaan kutomiseen. Anssi joutui valokuvaamaan kuultokudoksen osakopioitavan osan ja piirtämään valokuvista kahden millimetrin ruutupaperille koko metri-kertaa-metri-kudoksen. Hänen lähtökohtanaan oli, että kopion on oltava KOPIO, siis tarkka jäljennös alkuperäisestä työstä. Siksi kudoksen mallin siirto ruutupaperille oli välttämätöntä.

Kuva. Ann Jonasson esittelee Loja Saarisen ”Kevään kuningattaresta” tekemäänsä osakopiota.

Yksin osakopion teko vei puoli vuotta. Yhden kuteen kutominen (pohja- ja kuviokuteet) kangaspuissa vei tunnin. Jos kuteen ja piirroksen ruutujen lukumäärä ei täyttynyt, oli tehty virhe ja se oli purettava ja työstettävä uudestaan. Aikaa kudontaan kului tammikuusta kesäkuulle.

Kyläyhdistys ja kunta yhdessä organisoivat ulkoisten lahjoitusten turvin alkuperäisen teoksen konservoinnin, osakopion valmistamisen sekä vaadittavan säilytysvitriinin hankinnan. Vitriinissä on vakioitu lämpö ja kosteus sekä säädettävä valaistus. Vitriini on sijoitettu kunnantalon neljännen kerroksen käytävälle kunnanjohtajan huonetta vastapäätä. Vuonna 2018 kuultokudossiirrettiin takaisin konservaattorin suojiin, Tupulatäkki Oy:lle, kunnantalon remontin vuoksi. Sieltä se palautettiin vanhalle paikalleen tänä syksynä.

Anssin valmistamasta osakopiosta Luoman Kyläyhdistys on valmistuttanut sohvatyynyn, jota on saatavilla Artemik Oy:ltä Luomassa. Tyynyn myyntituloilla tuetaan Luoman Kyläyhdistyksen toimintaa.

Stefan WInquistin mukaan edellä kuvatuilla toimilla on voitu varmistaa, että lahjoittajien, Eliel ja Loja Saarisen alkuperäinen tarkoitus, muistolahja Hvitträskin kotikylän lapsille, sai arvoisensa huomion. – Loja Saarisen kuultokudos on hänen ainut Suomessa oleva teoksensa, jonka rahallista arvoa ei edes voi mitata. Kudonnainen on ainutkertainen ja historiallisesti arvokas teos.

Luoman Kyläyhdistys
Hannu Valtanen